

Milyen lehetne Deák muravidéki csodagyógyszere...

Elmélkedés a muravidéki magyar közösség létéről és nemzeti öntudatáról, gondjairól és esélyeiről

Nagyanyám számtalanszor elpanaszolta nekem beszélgetéseink során édesapja nagy csalódását, ami az 1910-ben született parasztasszonynak is mély lelki fájdalmat okozott. Édesapja, azaz az én dédapám – aki nagyanyám szerint nagyon vallásos, jelentősebb közösségi befolyással nem bíró, kis növésű és vicces természetű emberke volt – soha nem gondolta volna, hogy egy szerencsétlen történelmi pillanatban, máról holnapra hazátlan marad. A korabeli muravidékiek esetében a meglepetés, a „derűs égből tüzes istennyila” még talán váratlanabb volt, mint másutt, hasonló helyzetben, mert az egykor Zala és Vas megyékhez tartozó területrészt elcsatolása nem szerepelt az akkoriban alakuló délszláv állam eredeti óhajlistáján. És talán a későbbien sem. Az első világháború utolsó esztendejének végén mindössze néhány szlovén érzelmű római katolikus pap törekedett a helyi lakosságot és a politikai döntéshozókat meggyőzni a vidék esetleges délszláv bekebelezéséről. Annak lehetőségében azonban akkor még ők maguk sem hittek. A többségében szlovén származású lakosság, akiknek zöme magyarul rosszul beszélő, akkor még hungarus tudatú szegény paraszt- vagy mesterember volt, hosszan idegenkedtek az új állammal szemben, nemegyszer a „mi azt nem ismerjük” bizonytalanságérzet hangoztatásával.

Néhány héttel később, Magyarország külpolitikai kudarcai után, a belpolitikai szintéren bekövetkező bolsevik típusú hatalomátvétel még nagyobb fordulatra adott lehetőséget a Kárpát-medencében formálódó új államok étvágát illetően. A szétzilált társadalmi állapot, amely a döntéshozókra is nagymértékben kihatott a békekonferencián, a Mura mentén gyökeres változást, impériumváltást tett lehetővé. Az új többség, azaz a szlovén vagy más délszláv származású lakosság, bár eléggé bizonytalan volt, megpróbált azonosulni az új helyzettel. A magyar lakosság, főképpen annak nemzeti szempontból öntudatosabb része, érthetetlenül állt az események előtt, és kilátástalanságában az elveszített hazát siratta. Nem értették, hogyan következhetett be az elcsatolás, a megalázottságként megélt állapot, és azt sem tudták felfogni, hogy miért nem tesznek már értük valamit Budapesten. Közvetlenül az elcsatolást követően folyama-

tosan tiltakoztak, majd hallgatásra kényszerítették őket, de tudatuk mélyén semmiképpen nem voltak hajlandók elfogadni a rájuk oktrojált állapot tartós voltát.

Dédnagyapám nemzedékének egyetlen nagy vágya volt 1920 után, a visszacsatolásba vetett hit. Ezt az érzést az erőteljes délszláv asszimilációs törekvések alatt titkolni kellett, azonban a legtöbb, hazájától elszakított magyar akkoriban másra sem gondolt. Nagyanyám nemzedéke a második világháború alatt bekövetkező visszacsatolást viszonylag fiatalon, felszabadulásként élte meg. Ehhez akkor sem férhet kétség, ha a szép élmények mellett csalódottságból, szomorúságból is kijutott nekik abban az időben, főképpen a nyilasuralom gaztettei miatt. Az őshonos magyar és szlovén kisember válságban és nyugalmasabb időszakban, békében és háborúban a Mura mentén folyamatosan jól megvolt egymás mellett. A nemzeti jellegű feszültséget és az ellentéteket – az elhibázott vagy egyoldalú nagypolitikai döntések mellett – leginkább mindig kívülről, a jövevények által importálták.

A magyar–jugoszláv „hidegháború” időszakában, amikor a vasfüggöny a Mura mentén is „kifeszült” a magyar–jugoszláv határszakaszon, a magyar kisebbség hermetikusan elzáródott az anyaországtól. A szüleim nemzedékének szembesülni kellett azzal a felismeréssel, hogy a kis lélekszámú magyar közösség nemzeti hovatartozás tekintetében gyökeres változások előtt áll. Az egypártrendszer ideológiája kiváló politikai mozgásteret biztosított a magyar értékek lejáratására, amit az anyaország szovjet megszállása és az azzal összefüggő magyarországi életszínvonal-csökkenés tovább fokozott. A jugoszláv „testvériség-egység” eszme zászlaja alatt, bár az a múlt század kilencvenes éveire javarészt illúzióknak bizonyult, az ötvenes években erőltetett menetben sürgették a muravidéki magyar fiatalok beilleszkedését a többségi szlovén társadalomba.

Az anyaország felé gyorsan elszakadtak az együvé tartozást erősítő és tápláló szálak. A határ másik oldalán élő rokonokkal és barátokkal mintegy másfél évtizeden át szünetelt a vérkeringés. A magyar nemzetiségű fiatalok jövőképe távol esett Magyarországtól és a magyar értékrendtől, ami a nemzeti tudat alakulásának talán legmeghatározóbb kórokozója volt a XX. században.

Közvetlenül a második világháború után hangoztatott kollektív magyar bűnösség és egyéb magyarellenesség tompulása, majd formális elítélése, valamint a jugoszláv állam, de főképpen a szlovén tagköztársaság deklarált kisebbségpolitikája „meggyőzte” a muravidéki magyarokat arról, hogy kisebbségi közegben is meg lehet maradni. Időközben Magyarország egyre inkább nem anyaországgént, hanem egyik szomszédos, idegen országgént szerepelt a média által is használt beszédnyelvben. Azt is sokszor hangoztatták „jeles szakemberek”, hogy „nem kell itt pestiesen, irodalmi nyelven papolni, elég ha hetési nyelvjárásban megérteti magát az ember”. Azt a fontos igazságot, hogy a nyelvjárás rendkívül fontos és meghatározó része nemzeti önazonosságunknak és kultúránknak, azonban ápolása nem jelentheti a magyar irodalmi nyelv magas szintű elsajátításának a kiszorítását, sokkal inkább annak gazdagítását, akkoriban sajnos kevesen hangoztatták.

Ilyen körülmények közepette a kétnyelvű oktatási modell bevezetése a magyarok lakta terület iskoláiban „rokonszenves” politikai döntés volt. Mézesmadzagként, a testvériség-egység szellemében, nemes küldetést szántak annak, hiszen mindkét nemzethez tartozó fiataloknak ilyen intézményekben kellett tanulniuk. Szakemberek nélkül, hiányos módszertani előírások alapján magyaroknak és szlovénoknak meg kellett vol-

na tanulni a másik nyelvét is. Ez azonban eléggé egyoldalúan sikerült. A magyarok általában jól megtanulták mindkét nyelvet, a szlovénok esetében azonban évről évre kevesebb volt a magyar nyelvet ténylegesen bíró fiatalok száma. E jelenség fokozatosan hozzájárult a magyar nyelv presztízsvesztéséhez. Mai szemszögből megállapítható, hogy a teljes értékű anyanyelvi oktatás hiánya, amikor az ún. kétnyelvű intézményrendszerben bő két évtizedig még középiskola sem volt, a magyar nemzeti tudat alakítása szempontjából rendkívül kedvezőtlenül hatott. A néhány Vajdaságban végzett mura-vidéki magyar származású értelmiséginek kezdetben fontos hézagpótló szerepe volt, majd a későbbi, indokolt és megalapozott szakmai módosítások úgyszintén enyhítették a bajt, azonban egészében mégis, mindez kevésnek bizonyult.

A XX. század hetvenes–nyolcvanas éveiben, amikor már meglehetősen gyenge volt a magyarságtudat a Muravidéken, ami egyébként a kis lélekszám miatt a kezdetektől jelentősen korlátozott volt, akkor kezdődhetett csak el erőteljesebb magyar közösségformáló tevékenység. Akkortól beszélhetünk olyan munkáról, aminek a legfontosabb célja ténylegesen az anyanyelv védelmére összpontosított. Az 1974-ben elfogadott szlovén tagköztársasági alkotmány után nyílt mód jelentősebb állami költségvetési támogatásra, valamint akkorra enyhült annyira a magyar–jugoszláv politikai feszültség, hogy nélkülözhetetlen szakmai segítség érkezhett Vas és Zala megyékből.

A kilencvenes évektől még erőteljesebb, határokat átívelő, nyelvi és kulturális nemzeti integrációt hirdető, és tényleges magyar nemzeti értékeket teremtő közösségi munkával találkozhatunk a Muravidéken is. Azonban önámítás lenne titkolni, hogy a második világháború utáni mintegy másfél-két évtizedben megnyilvánuló nemzet-tudat-csorbulási folyamat, majd az abból és egyéb nehézségekből fakadó gondok súlyos következményekkel jártak. A néhány, egyetemes magyar vonatkozásban is kimagasló minőségi kulturális teljesítmény nem pótolhatja a mennyiség terén bekövetkezett változásokat.

Az európai integrációs folyamat keretében a Mura mentén élő magyar közösség is nagy reményeket fűzött a magyar–szlovén párhuzamos csatlakozáshoz. Volt is annak pozitív következménye, hiszen a határ menti együttműködés, amely e vidéken már a hetvenes évektől újraindult, gyarapodott és közvetlenebb lett. Amikor kudarcot vallott a kettős állampolgárságról szóló népszavazás Magyarországon – amit jómagam sokkal inkább a nemzet XX. századi traumatikus sorsa újabb szerencsétlen mozzanatának értékelem, mintsem egy félrevezetett, és nemzeti tudatában sajnos objektíve sérült választónemzedék árulásának –, akkor a Muravidéken is nagyon bíztunk az ún. schengeni szabályok érvényesülésében, az addig őrizett államhatár virtuális jellegűvé válásában, amire két esztendővel később került sor.

Utólag bebizonyosodott, hogy az általános emberi mozgástér gyakorlati és főképpen gazdasági-kereskedelmi jellegű előnyei ellenére naiv gondolat volt a határ „fizikai voltának” változásától jelentős nemzeti összetartozás-erősödést remélni. Bizonyára az általános szabadságérzés mindenkiben erősödött, amire az egykori vasfüggöny árnyékában nagy szükség volt. A muravidéki magyarság és az anyaország között azonban továbbra is megmaradtak azok a kettéfejlődést bizonyító jelek, amelyek a hetven-nyolcvan kisebbségi létben eltöltött esztendő során bontakoztak ki, és amelyekért korábban részben a határ zártságát hibáztattuk. Rá kellett döbbsen arra, hogy a határ két oldalán élő, egy nemzethez vagy a magyar nyelvet is beszélő csoporthoz tartozók életmódja, hazafogalma, érdeklődése, életszínvonala, szokásai az elmúlt időszakban gyökeresen

megváltoztak, és manapság távolról sem azonosak. Ha nagyapáink két-három nemzedéken át nem tudtak azonosulni a trianoni határral és a nemzet mesterséges kettészakításával, az új helyzetben úgyszintén legalább két-három nemzedékre lesz majd szükség, hogy az egyébként egy tájegységhez kötődő népek, magyarok és nem magyarok, ismét közelítsenek egymáshoz életmódjukban, szokásaikban, divatjaikban és minden egyébben, ami segítheti a régió boldogulását. Hogy nemzeti szempontból lesz-e közeledés, abban is talán reménykedhetünk, és nemcsak magyar–magyar, hanem szlovén–szlovén, horvát–horvát, német–német és más vonatkozásban úgyszintén. Azonban számolni kell azzal, hogy az egyre jobban globalizálódó világ jelentősen más kihívásokat és mozgásteret gördít elébünk, mint az egykor volt. Így az egykori, laza közép-európai együvé tartozás erősödése, bár szükségszerű, mégis bizonytalan.

A Mura mente, azaz a muravidéki magyarság szempontjából, „a csillagok jelen állása ismeretében – tetszik nekünk vagy sem – nem érhet bennünket különösebb meglepetésként, hogy az itteni értelmiség többsége által úgyszintén támogatott, a sokszínű Európa eszméhez szorosan és jogosan kapcsolható kettős magyar állampolgárság intézménye ebben a régióban a vártnál is kisebb érdeklődésben részesül. Az elmúlt évtizedek hatása, a dióhéjban említett negatív folyamatok a Muravidéken és Magyarországon együtt idézték elő azt a miliőt, amelyben anyaországhoz való kötődés ereje már nem annyira erős, hogy az itt élő magyar emberek tömegesen motiváltak lennének annak formális, állampolgársági bizonyítvánnyal kinyilvánított igénylésében. Ez azonban, hála istennek, a legtöbb muravidéki magyar esetében nem jelenti azt, hogy megtagadta nemzeti hovatartozását. Itt elsősorban a haza fogalma és értelmezése változott meg, és fokozódott a nemzeti kötődés iránti közömbösség! Nem mellőzhető annak hangsúlyozása sem, hogy a muravidéki magyarság háza táján az elmúlt két-három évtizedben a kettős kötődés vált meghatározóvá. Magyaroknak és szlovénoknak egyaránt vallják magukat sokan, és – a körülmények és a múlt ismeretében – ezt aligha szabad, sőt talán hiba lenne egyoldalúan negatív jelenségként értelmezni.

A következő esztendő nagy kihívása lesz a Muravidéken, hogy a kettős nemzeti kötődéssel miként sáfárkodunk. Tudunk-e abból a vidék magyar jellegének megőrzése és az utánunk következő nemzedékek magyar kötődése szempontjából lehetőséget kovácsolni, vagy néhány évtized múlva megállapítják a kutatók, hogy ez a jelenség a nemzeti beolvadás egyik meghatározó lépcsője volt. Ez nagymértékben attól is függ, hogy a múlt századi állapotoknál kedvezőbb regionális légkörben a valamennyire sérült és átalakult magyar nemzeti kötődés megmentésére irányuló törekvéseink milyenek lesznek. Az egykori Osztrák–Magyar Monarchia vonatkozásában a kettős kötődés egyes összefüggésekben az érvényesülés, egy adott társadalmi csoport tényleges hozzáadott értékeként volt jelen. Nagyon fontos, hogy a két nemzethez tartozás minőségében ne legyen eltérő, tehát alá- vagy fölérendelt nyelvek és kultúrák egyvelege, mert akkor eleve kudarcra van ítélve, hiszen óhatatlanul az asszimiláció melegágyát képezi. Nagy felelősség terheli a többségi nemzetet e tekintetben, hiszen a többséghez tartozók szolidaritása nélkül nem lehet eljutni egyenrangú kettős kötődésig. Ebben a szlovénok mutattak némi kompromisszumkészséget az elmúlt két-három évtizedben, bízunk abban, hogy lehet még azt valamennyire fokozni. Másrészt az egyetemes magyar közösségnek, az anyaországgal az élen, el kell fogadni a reális tényállást, mert a „csak a színtiszta magyar megnyilvánulás támogatandó” hozzáállás a kis lélekszámú közösségek esetében végzetes lehet. A nemzeti tudat serkentésével éppen nehezebb körül-

mények között küzdő törekvéseket kell felkarolni, valamint segíteni abban, hogy ne kényszerüljenek a nagy Deák-állítás negatív verziójára. Mert a jeles XIX. századi államférfi után szabadon fogalmazva: a legrosszabb az lenne, ha magyar nemzeti hovatarozásáról és anyanyelvéről önként lemondana a muravidéki magyar közösség többsége. Amennyiben még van esély a megmaradásra, és az „minden külső erő és akarat” ellenére még létezik, akkor reménykedni kell a Mura mente magyar értékeinek a megőrzésében, átmentésében egy újabb nemzedék számára.

A közkedvelt „Haza Bölcese”, tehát Deák Ferenc családja, apai ágon egyébként az egykor Zala megyei, ma muravidéki Zsitkócról származott. A nagy államférfi és jogtudós, az osztrák-magyar kiegyezés szellemi atyjának a nagyjapja is még ebben a kis falucskában született, amely földrajzi elhelyezését tekintve valamennyire „kitér” a zajos országút mellől, hogy megőrizze a mintegy száz lelket számláló, túlnyomórészt magyar anyanyelvű lakos nyugalmát a nagyvilág zajától. Takaros kis településről van szó, bő kilométernyi távolságra a virtuálissá vált magyar-szlovén államhatártól, ahol az emberek többsége még mindig hű a vidékre jellemző paraszti hagyományokhoz. Többen dolgoznak ugyan a közelebbi és távolabbi gyárakban – már amennyi még maradt belőlük, ebben a gazdasági válsággal sújtotta világban –, hivatalokban, azonban a jelentős mértékben idősödő lakosság közül még mindig többen tartanak sertést. Tehén, amely negyed századdal korábban még minden háznál volt, már csak mutatóban akad, ha van még egyáltalán. Azonban a baromfiudvar, hála istennek, még sok portán megmaradt. A hajdani hetési házak tornácai már a múlt század nyolcvanas éveiben eltűntek. Azóta általában korszerű, a mai kor igényeinek és divatjának megfelelő házak húzódnak meg az egymás mellett sorakozó, szépen nyírt gyöppel terített udvarokon. Az ablakokban a muskátli azonban megmaradt, ma is egymással versengnek a falusi asszonyok, hogy kinek díszesebb ezáltal az ablaka.

A faluban nagy hagyománya van a műkedvelésnek; az elmúlt években Zsitkócon neves népdalkör működött, és más művelődési ágakban is a helyiek méltóan helytálltak. A tagság elöregedése miatt manapság visszafogottabb a kulturális élet, de még mindig létezik. A Deák-hagyományt úgyszintén hűen őrzi a faluotthon ízlésesen kialakított padlásterében berendezett emlékszoba, amelynek muzeológusok segítségével elkészített gyűjteménye a hetési jellegű település néprajzi-történelmi értékeit hitelesen tükrözi. A rendezvények itt rendszerint csak magyar nyelven zajlanak, hiszen más nyelvet beszélő mindössze néhány akad a Deákok ősi földjén.

A magyar zászlót Szlovéniában, pontosabban az ország jogrendjében meghatározott, magyarok lakta területen hivatalosan lehet használni, így a múltban aligha történt olyan esemény a településen, amikor – a szlovén mellett, ahogy azt a törvény előírja – a magyar nemzeti színek ne lengtek volna a faluház homlokzatán. A magyar zászló következetes kifüggesztését számtalanszor tapasztalván igencsak meglepődtem, amikor kerékpározás közben 2013 májusának egyik délutánján észrevettem, hogy a májusfán, amit errefelé a településeken gyakorta állítanak, csak a szlovén zászló lobogott. Sötét szemüvegen át talán rosszul látok, gondoltam magamban. Megálltam néhány másodpercre a faluközpontban, és szabad szemmel is a tíz méternél becslésre magasabb, a kergét lenyesett, égbenyúló egyenes fára vettem tekintetemet. A gallyakat a májusfán csak a fa legtetején szokás meghagyni, a többi kisebb-nagyobb ágat a nyesés keretében eltávolítják. A megőrzött kis falombot különböző színű szalagokkal díszítik, általában egy üveg bort akasztanak még az egyik gallyra, valamint a zászlókat is rög-

zítik arra. Az elmúlt években még a muravidéki magyarok lakta falvakban leginkább két zászló volt a májusfákon: a magyar és a szlovén. Volt olyan példa is, hogy csak a magyart kötötték a májust köszöntő fa ágára. Ezúttal azonban Zsitkócban, bárhogy is néztem azt csodálkozva, csak a szlovén zászló díszelgett a májusfán.

Furcsának tűnik e jelenség olyan embernek, akinek érdeklődési köre szinte ösztönösen a nemzeti öntudatra és a nyelvi peremvidékek jellemzőire irányul. A legtöbb járókelő észre sem veszi azt. Számomra azért volt bosszantó a látvány, mert mindez akkor történik, amikor az amúgy is úton-útfélen példaértékűnek emlegetett magyar-szlovén állami kapcsolatok mellett, a kettős állampolgárság intézménye ellen nem volt említésre méltó kivetése az alpokaljai köztársaságnak. Helyi szinten ugyan akad kételkedő, hogy nem valamilyen rejtett Nagy-Magyarország ébresztés történik-e mindez által, azonban az így gondolkodók száma remélhetőleg alacsony. A kedvező környezet ismeretében tehát adódik a kérdés, hogy miért maradt el a magyar zászló a zsitkóci májusfáról, ami persze bármelyik másik muravidéki településen is megtörténhetett? Kétsége lehet annak is, aki felszínesen, netán – feltételezzük – egy pesti karosszékéből minősíti a jelenséget.

Számomra említésre méltó a váratlan látvány. Mégsem meglepetés, hanem újabb bizonyíték arról, hogy a Mura mentén élő kis lélekszámú magyar közösség nemzettudata a múltban mennyire ki volt téve a gyengítés és a romlás veszélyének.

A Muravidéken tapasztalható, írásom első részében elemzett magyar nemzettudatkárosodás úgy következett be – bár nem tekinti ezt mindenki negatív folyamatnak még a kisebbség berkeiben sem –, hogy a közösség tagjainak a zöme arra rá sem eszmélt. A véletlenszerű zsitkóci példánál maradva nem arról van szó, hogy a hangulatos kis faluban, az ott élő kedves emberek között bárki is ellenezné a magyar zászló használatát. Sőt, ha azt tenné valaki, akkor még a kevésbé magyar érzelműek is fellázadnának, és csak azért is, dacból magyar zászlót tűznének ki. Az elmúlt kilencven esztendő kisebbségi megpróbáltatásai, a keményebb és puhább, tudatos vagy csupán közömbös-ségből fakadó asszimilációs törekvések következménye, hogy a fiatalabb korosztályhoz és a középgenerációhoz tartozó májusfaállítók „megfelelnek” a magyar nemzeti zászlóról. Most Zsitkócot említjük, talán igazságtalanul is, mert valójában hasonló történettel ma már a mintegy harminc Mura menti magyarok lakta település bármelyikében találkozhatunk.

Valószínű, e jelenségre csak nagyon kevesen figyeltek fel. Netán a szomszédos Szentistvánlakról átsétáló vagy átkerékpározó idősebb bácsik valamelyike. Sajnos manapság a fiatalabb nemzedék zöme a magyarországi oldalon is természetesnek tekinti, hogy egy Szlovéniához tartozó faluban, még ha annak a lakossága túlnyomórészt magyar is, a szlovén zászló leng. Azt is már sajnos kevesen tudják, hogy az említett Szentistvánlakot, ismertebb, hagyományos nevén Jósecz, amely ma a Hetés néprajzi tájegységhez tartozó Bödeháza település része, az antant hatalmak által 1919-ben jóváhagyott Muravidéki megszállása keretében néhány hónapig a szerb csapatok birtokba vették. Véleményünk szerint az egész magyarok lakta szakasz elcsatolása jogtalan és igazságtalan volt, azonban Jósecz, valamint Muravidék vonatkozásában még az őrségi részen található Szomoróc megszállása még inkább jogtalan volt, mert e két falu az utólag összetákoltt demarkációs vonal szerint sem tartozott a „délsláv érdekszférába”.

A magyarországi oldalon a különböző szakmai pályán mozgó emberektől számtalanszor lehetett hallani, hogy milyen jó nektek, hogy Szlovéniában éltek. Ott mennyivel jobb az életszínvonal. Megkockáztatom, hogy a húsz évnél fiatalabb magyarországi

lakosságnak legalább a fele nincs tisztában azzal, hogy a mai Szlovénia területére hogyan került magyar közösség. Ennek tudatában kevésbé tekinthető furcsának, bármennyire is fájó, hogy a muravidéki kétnyelvű iskolák tanulói közül az elmúlt években már többen megkérdézték tanáraikat, hogy „mi, magyarok mikor jöttünk ide, Szlovéniába?”

A hely- és helyzetismeret hiányának okait az elmúlt évtizedek mulasztásaiban könnyű felfedezni, de az mit sem változtat állapotunkon. Lélekszorogatóak az ilyen felismerések azok számára, akiket még egyáltalán foglalkoztat a nemzeti lét kérdése. Különösképpen égbekiáltó, amikor a nagy „melléfogás” magyarországi oldalon fogalmazódik meg. A szlovéniai magyarok többségének ma már alig feltűnő, és senkinek se fáj, ha a fejlettebb szlovéniai átlag-életszínvonal miatt, ami egyébként manapság rohamosan csökken, Magyarországon „szlovén barátaim”-ként szólítják őket. Egyesek, a közösség jelentős részét képezők, talán örülnek is ennek. Bárhogy is van, az ilyen magatartásforma egyénileg aligha elítélendő. Egyrészt az elmúlt kilencven esztendő különböző, magyar vonatkozásban negatív hatásait szem előtt tartva egy kis lélekszámú közösség ilyen jellegű reflexei várhatóak voltak. Másrészt néhány interjúalanyom, akikkel a XX. század nagyobb Mura menti történelmi megpróbáltatásairól és közösségi jellemzőiről beszélgettem az elmúlt esztendőben, magyarságuk egyértelmű vállalása mellett hangsúlyozták, hogy ők az anyanemzettől történő elcsatolást, mint néhány évvel vagy egy-két évtizeddel később születő nemzedék, nem értik meg traumatikusan. Tudomásul vették, hogy „így alakult a politika sodrása”, és azt elfogadták. A hírhedt politikai eseménynek a nemzeti identitásra vonatkozó hatásával nem foglalkoztak, mert a fizikai túlélés érdekében alkalmazkodni kellett. A hétköznapi ember számára mindenekelőtt a fizikai túlélés a fontos, a „lélek” szempontjából pedig erőteljesebben a valósi elkötelezettség dominál, mint a nemzeti. A kettő a mai Muravidéken nem féltetlenül alkot párhuzamot, és törvényszerűen nem kapcsolódik úgy össze, mint például Csíkbán a katolikusoknál vagy Erdély más tájain az unitáriusok és a reformátusok esetében. Interjúalanyaim közül sokan persze rendkívül szívszorogató történeteket meséltek a Trianon-traumáról, valamint annak magyar nemzeti szempontból tragikus Mura menti következményeiről.

A nemzeti tudat alakulása szempontjából fontos mutatókra lelek személyes tapasztalataimban is. Az én gyermekkoromban, az 1960-70-es években a falvakban a gyermekek egymás között, játék közben és más alkalmakkor szinte kizárólag magyarul beszéltek. Kivételt csak Alsólendva városka jelentett, ahol már akkor is elége vegyes volt a lakosság, ezért az utca beszédnyelve ott változó volt, valamint azok a falvak, ahol a két világháború között betelepített Isonzó-völgyi és isztriai, valamint muravidéki szlovén telepések éltek. Manapság azonban az egykor nyolcvan-kilencven százaléban magyar többségű falvakban a gyerekek egymás közötti beszédénél erőteljesen dominál a szlovén nyelv. A települések között ugyan van „magyarabb” és kevésbé magyar jellegű, azonban a nemzettudat-torzulást bizonyító jelenséggel már mindenütt találkozunk. Bár a nebulók többsége még mindig valamilyen szinten beszél vagy legalább érti a magyar nyelvet, azonban az ún. kisebbségi nyelv nagyon háttérbe szorul. E jelenségre erőteljesen kihat a már említett vegyes házasságok rendkívül magas aránya, amely az ötven évnél fiatalabb nemzedékeknél becslés szerint meghaladja a 60-70%-ot.

A vegyes házasságok a Mura menti térségben nem számítanak újdonságnak, hiszen már a hatvanas évektől divatosak voltak. A korabeli jugoszláv „testvériség-egység” eszméje, mint erőteljesen hangoztatott és támogatott társadalmi elvárás, megtette

a magáét. A szerelem pedig amúgy is egy „furcsa talány”. Mintegy négy-öt évtizeddel ezelőtt azonban még azok hatása a falusi utca nyelvére elenyésző volt. Az utóbbi negyedszázadban aztán a helyzet gyökeresen megváltozott. A másik fontos tényező, amely még inkább befolyásolja a fiatalok spontán kommunikációjának a nyelvét, a már valamennyire érintett kétnyelvű oktatási modell, amely a Muravidéken már bő ötven esztendeje jelen van. Ezáltal csupán annyit teszek még hozzá az említett modell illusztrálásához, hogy – az általános tudásszint korrekcióját és az együttélés konfliktus-megelőző értékei mellett, amit nem lehet különösebben vitatni – a magyar nemzeti tudat és a magyar nyelv mint anyanyelv fejlődése szempontjából ténylegesen felemás, őszintébben eléggé csekély eredménnyel járt.

A magyar nemzeti tudat alakításának nehézségeiről annak ellenére kell szólni, hogy az elmúlt két évtizedben sikerült nemzeti intézményeink és magyar érzelmű családjaink segítségével egy mennyiségi szempontból ugyan kis létszámú, a magyar értékteremtés vonatkozásában azonban markáns fiatal értelmiségi közeget „kitermelni”. A viszonylag tág érdeklődési skálát felölelő fiatalok objektíve sokkal felkészültebbek, mint a mi nemzedékünk volt egykor. Ennek értelmében egyetemes magyar vonatkozásban is eredményesek különböző kulturális és tudományos műfajban. Összességében azonban ez mégsem változtat azon a felismerésen, hogy a magyarok lakta területen élő, harminc év alatti korosztály többségének magyar nemzeti tudata meglehetősen gyenge.

Azt sem árt megemlíteni, hogy a múlt század hatvanas–hetvenes éveiben kibontakozó szlovén kisebbségpolitika, amely az őshonos nemzeti közösségek jogai tekintetében de jure autonómiát biztosított (bár nem úgy nevezték) – egyebek mellett alkotmányba iktatták a magyar és az olasz közösség államalkotó voltát, konkrétan meghatározott területen az említett közösségek anyanyelvét állami nyelvként ismerték el, továbbá nemzetiségi érdekvédelmi szervezetek létrejöttét garantálták az identitásmegőrző tevékenység állami támogatásával –, valamennyire „elaltatta” a nemzeti öntudat iránti küzdelmet. Furcsa vagy talán inkább sajátos helyzet alakult ki az említett időszakban, amely részben máig tapasztalható, mivel a rendkívül magas szintű kisebbségvédelem mellett a gyakorlat messze alulmarad a rendelkezésektől.

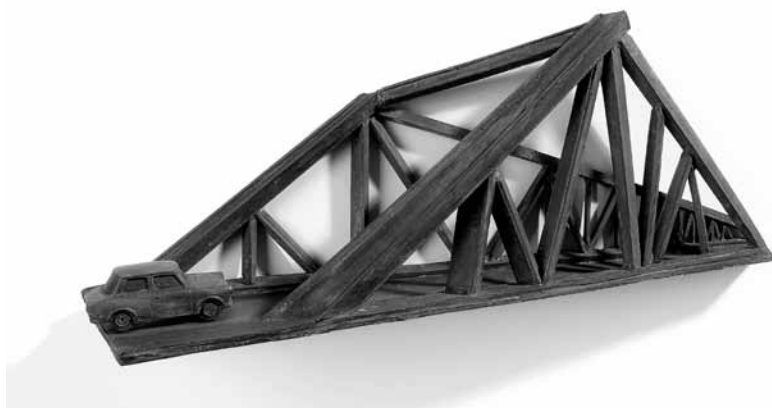
A nemzettudat alakulása szempontjából úgyszintén fontos történelmi tapasztalatról még mindig eléggé egyoldalú, az egypártrendszer kisantant-ábráira épülő szemlélet volt/maradt érvényben Szlovéniában. Ugyan az elmúlt évtizedekben több fontos munka született a hiteles történelemfeltárás terén, azonban a magyar szempont, azaz a magyar kisebbségi „látószög” így sem tud erőteljesebben teret hódítani magának. Az objektív történelemértelmezés főképpen a Muravidéken jelent problémát, hiszen a mai Szlovénia többi, valamikor osztrák érdekszférához tartozó tájegysége nem ismer „magyarkérdést”. A Muravidéken szakmai körökben nincs ez így ma már, hiszen főképpen a fiatalabb szlovén történésznemzedékekkel sikerült jelentősen közelíteni álláspontunkat. Azonban a média terén és bizonyos egypártrendszerbeli egyesületek, szervezetek programjai keretében (pl. a befolyásos Harcosok Szövetsége) még mindig egyoldalú képet „festenek”, az egykori negatív sztereotípiák tudatos felhasználásával. A történelemoktatás is e tekintetben bőven hagy maga után kivetnivalót.

A Muravidéken ma már majdhogynem egyértelműnek számít, hogy amennyiben magyar–szlovén labdarúgó-mérkőzésre kerül sor, akkor a magyar kötődésűek többsége is a „mieinknek” szurkol, ami alatt a szlovént érti. Amint már utaltam arra, az

egypártrendszer időszakában Magyarországot másodhegedűs szerepben mutatták be, amelyre ne lehessen föltekinteni. A nyugatpannon végeken különösképpen lehetett ezt észlelni, és alapvetően a rendszerváltás után két évtizeddel sincsen másképpen.

A Trianon utáni harmadik-negyedik nemzedék, az elmondottak értelmében, merőben más magyarság iránti viszonyulási rendszert tesz a magáévá, mint a múlt század húszas-harmincas éveit megélt nemzedék. Ma már alig él valaki azok közül is, akik az 1941-es visszacsatolás felszabadulási hangulatában elszakított testvéreikkel, szüleikkel és rokonaikkal összeborulva közösen zengtek hálaénekeket, valamint magyar nemzeti zászlók alatt örömmámorban járták az ismételten egyesülő hetési falvakat. Azért aztán a későbbiek során bőven kijárt a „jutalom”! Közvetlenül a második világháború befejezése után a partizánhatalom több mint félezer magyar internált két- három koncentrációs táborba. Ezzel visszavágtak az 1942-ben a magyar hatóságok által Sárvárra úgyszintén igazságtalanul elhurcolt telepeselek ellen elkövetett bűnökért. A néhány hónapos meghurcolás után ugyan hazajöhettek a magyarok, és hála istennek csak néhányan veszítették ott életüket, de a megbélyegzés megmaradt, és negatívan hatott az immár másodszer kisebbségi sorba jutott közösségre.

Végezetül összegezhető, hogy a muravidéki magyarság nemzettudatának állapotaért, valamint a nemzeti együvé tartozás elidegenüléséért a ma emberét alig terhelheti felelősség. Ez azért is megállja a helyét, mert a rendszerváltásig – véleményem szerint – majdnem mindenki az egyetemes magyar kulturális-nyelvi egység megtagadására kényszerült. Emlékszem arra, amikor a hatvanas, sőt még a hetvenes években is elhangzott néha a „csak nem akartok az oroszok alá tartozni, hiszen mennyivel jobb nektek itt Jugoszláviában” mondás. A határ jugoszláv oldalán szebbek és nagyobbak voltak a házak, az emberek szabadabban mozoghattak. Gyermekként teljességében nem értem az ilyen „szólások” tartalmát és üzenetét, ahhoz azonban nem fér kétség, hogy a kis lélekszámú muravidéki magyarság nemzeti tudatának legnagyobb sérülése akkor történt. Ebből is következik, hogy nem sokan döntenek manapság a magyar kötődésük közül Szlovéniában a magyar állampolgárság felvétele mellett. Hogy mit szólna mindenkinek Deák Ferenc, ha ma is élne, arról különböző lehet az elképzelésünk, azonban „orvosságra”, afféle csodagyógyszerre bizonyára még mindentől függetlenül lenne javaslat.

Átmenet III. (2005, bronz)